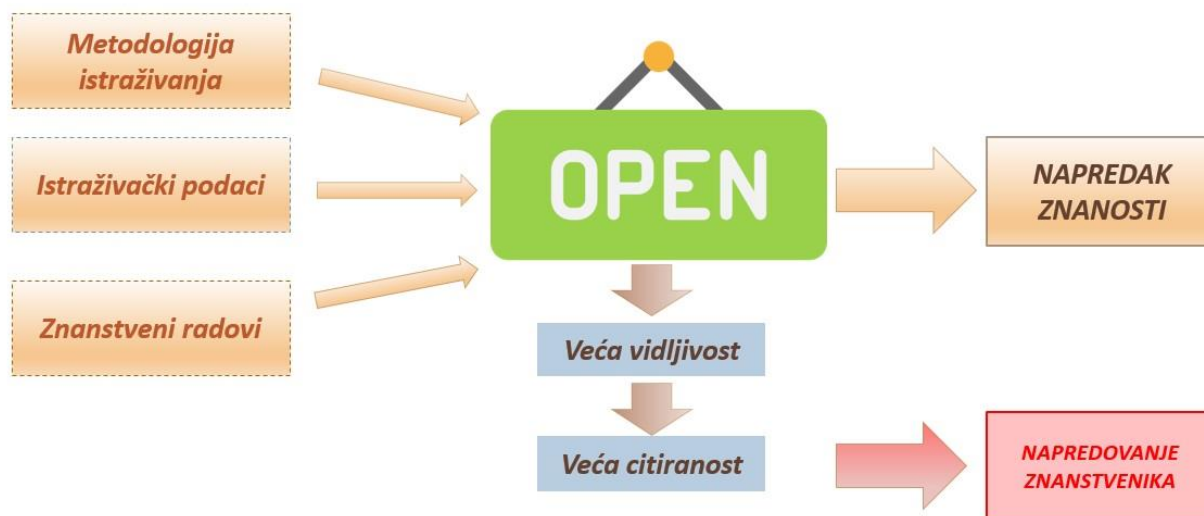

Otvorena znanost: Zeleni put prema većoj vidljivost i citiranosti

Sveučilite u Splitu kao dio svoje strategije za razdoblje od 2021. do 2025. navodi poticanje **otvorene znanosti** (Strategija Sveučilišta u Splitu 2021. – 2025., 2021.) koja u stručnoj literaturi nema jedinstvene definicije, ali se može opisati kao pristup kojim se promovira transparentno i otvoreno znanje koje se dijeli kroz suradničke mreže. Pri tom se naglasak ne stavlja samo na otvorenost izvora informacija, nego i na otvorenost istraživačkog ciklusa, što uključuje otvorenost metodologije istraživanja i istraživačkih podataka (sl. 1). Razlozi za poticanje ovakvog pristupa su izbjegavanje umnožavanja istraživanja, stvaranje mogućnosti za provođenje više istraživanja na temelju istih podataka, poboljšanje kvalitete istraživanja zahvaljujući boljoj mogućnosti ponavljanja istraživanja i vrednovanja rezultata te borba protiv znanstvene prijevare. U konačnici, cilj je otvorene znanosti ubrzati znanstveni napredak. Transparentnost se ne zahtijeva samo zbog poboljšanja kvalitete istraživanja, već i zbog potrebe da se opravdaju financijska sredstva uložena u znanstvene procese.

Slika 1. Utjecaj otvorenog pristupa na napredak znanosti i znanstvenika

U Hrvatskoj je prije devet godina donesena Hrvatska deklaracija o otvorenom pristupu (2012) koja nije obvezujuća, ali je poticajna i naznačuje smjer u kojem će se kretati hrvatska znanstvena politika. U spomenutoj deklaraciji navedeno je da otvoreni pristup izvorima znanstvenih informacija označava:

- a) Mogućnost čitanja radova

- b) Mogućnost pohranjivanja radova
- c) Mogućnost distribucije radova
- d) Mogućnost pretraživanja radova
- e) Mogućnost dohvaćanja radova
- f) Mogućnost indeksiranja radova

Hrvatska nažalost još uvijek nije ispunila Preporuke komisije EU o pristupu znanstvenim informacijama i njihovu čuvanju (2018) prema kojima se očekuje od članica da osmisle strategiju otvorene znanosti te tako omogućće besplatan pristup stručno i znanstveno recenziranim znanstvenim publikacijama, istraživačkim podacima i rezultatima. Naime, u RH dosada nije usvojen nijedan dokument koji regulira ova pitanja.

S obzirom na to da je odnedavna na snazi novi Zakon o autorskom pravu i srodnim pravima (2021) koji, između ostaloga, definira i prava autora znanstvenih radova te definira pojam objavljivanja publikacije, bitno je istaknuti da se prema spomenutom zakonu rad smatra objavljenim kada je dostupan javnosti i može se čitati, gledati ili slušati, što bi u slučaju znanstvenih radova značilo da se može citirati. Međutim, pod pojmom javnosti ne misli se isključivo na širu javnost, nego i na užu javnost koju čine osobe koje nisu rodbinskim ili prijateljskim vezama povezane s autorom. Dakako, u interesu je znanstvenika svoje radove učiniti vidljivima što široj javnosti, budući da time omogućuju veću citiranost radova i postižu veći h-index u renomiranim znanstvenim bibliografskim i citatnim bazama podataka poput WoS CC-a i Scopusa, što je ključno za njihovo znanstveno napredovanje. No, ne radi se samo o interesu pojedinih znanstvenika, nego i o interesu ustanova u kojima su zaposleni. Naime, osim za pojedince, mjerenja znanstvene produktivnosti i utjecajnosti provode se i za ustanove, i to na temelju analize podataka o citiranosti svih radova kojima su autori zaposlenici te ustanove. Provedena su i brojna istraživanja s ciljem da se pronađe povezanost između otvorenosti rada i njegove citiranosti, pa su tako Alkhawtani et al. (2020) pokazali da radovi u otvorenom pristupu imaju srednju vrijednost citiranosti 12,4, dok radovi koji to nisu imaju srednju vrijednost citiranosti 8,5.

Otvoreni se pristup može osigurati na dva načina:

- a) putem tzv. “zelenog puta” (radovi u časopisima s pretplatom, a u prihvaćenoj verziji pohranjeni i dostupni široj javnosti u institucionalnim digitalnim repozitorijama)
- b) putem tzv. “zlatnog puta” (radovi u časopisima za koje je posebno plaćen otvoren pristup)

Zlatni put, kao što naziv sugerira, plaća se “po zlatu” i ta je opcija za sveučilišta i visoka učilišta preskupa. Stoga hrvatske znanstvene institucije stavljaju naglasak na tzv. “zeleni put” koji se u Hrvatskoj jednostavno može realizirati putem nacionalne platforme DABAR. Potrebno je da autori u repozitorij svoje ustanove pohrane rad – prihvaćenu verziju (Accepted Version) koja se od konačne, objavljene verzije (Published Version) razlikuje samo po grafičkom dizajnu. Prije pohrane rada nužno je provjeriti dopušta li izdavač časopisa pohranu takve verzije u institucionalni repozitorij i pod kojim uvjetima, što se može učiniti putem platforme Sherpa Romeo i na samim stranicama časopisa. Većina časopisa dopušta pohranjivanje prihvaćene verzije u insituacionalne repozitorije nakon 6 mjeseci od objave članka.

Accepted Version	6m Publisher's Bespoke License
	Institutional Repository, PMC, Funder Designated Location, +2
Prerequisites	If a Research Article
Embargo	6 Months
Licence	Publisher's Bespoke License
Copyright Owner	Authors
Location	Author's Homepage Funder Designated Location Institutional Repository Named Repository (PubMed Central, Europe PMC)
Conditions	Must link to publisher version Published source must be acknowledged and DOI cited Post-prints are subject to Springer Nature re-use terms Non-commercial use only

Slika 2. Primjer uvjeta pohrane prihvaćene verzije članka za časopis Nature objavljen na stranicama Sherpa Romeo (<https://v2.sherpa.ac.uk/romeo/>)

Na slici 2. uočavaju se uvjeti pod kojima autori mogu pohraniti prihvaćenu verziju izvornog znanstvenog rada (6 mjeseci nakon objave) i navedene su lokacije na kojima se to može učiniti:

- a) osobne mrežne stranice autora
- b) mrežne stranice financijera istraživanja
- c) institucionalni repozitorij
- d) repozitoriji PubMed Central i Europe PMC

Sam postupak pohrane rada u institucionalni repozitorij u sklopu baze DABAR jednostavan je i iziskuje svega nekoliko minuta (slika 3.). Potrebno je samo prijaviti se u repozitorij putem e-mail adrese fakulteta. Autor unosi bibliografske podatke o radu (naslov, naslov časopisa, volumen i broj časopisa, sažetak, ključne riječi te podatke o području, polju i grani znanosti na koju se članak odnosi) te link na pohranjeni rad u otvorenom pristupu može koristiti tijekom upisa podataka o radu u druge baze poput CROSBi-ja. Samu objavu rada u bazi DABAR vrši administrator u fakultetskoj knjižnici nakon provjere točnosti upisanih bibliografskih podataka.

Slika 3. Sučelje za unos radova u bazi DABAR

Točne upute o tome kako pohraniti svoje radove u bazu DABAR i provjeriti uvjete pod kojima se to može učiniti nastavno osoblje Medicinskog fakulteta Sveučilišta u Splitu imat će priliku dobiti 17. studenoga na radionici koju organizira Sveučilišna knjižnica u Splitu. Početak je radionice u 15 h i održat će se u učionici A102.

Literatura

Hrvatska Deklaracija o otvorenom pristupu. Zagreb: Fakultet elektrotehnike i računarstva, 2012. [citirano: 2021-29-10]. Dostupno na: <http://www.fer.unizg.hr/oa2012/deklaracija>

Strategija Sveučilišta u Splitu 2021. – 2025. Split: Sveučilište u Splitu, 2021. [citirano: 2021-29-10]. Dostupno na: https://www.unist.hr/sveuciliste/dokumenti/propisi?EntryId=1850&Command=Core_Download

Preporuka komisije EU o pristupu znanstvenim informacijama i njihovu čuvanju. Bruxelles: EU, 2018. [citirano: 2021-29-10]. Dostupno na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018H0790&from=EN>

Zakon o autorskom pravu i srodnim pravima. Zagreb: Narodne novine, 111/2021. [citirano: 2021-29-10]. Dostupno na: <https://www.zakon.hr/z/106/Zakon-o-autorskom-pravu-i-srodnim-pravima>

Alkhawtani RH, Kwee TC, Kwee RM. Citation advantage for open access articles in European Radiology. European Radiology. 2020;30(1):482-6. [citirano: 2021-29-10]. Dostupno na: <https://link.springer.com/article/10.1007/s00330-019-06389-0>

Poljak Bilić, Ljiljana. Otvorena znanost. Radionica za knjižničare, Pomorski fakultet u Splitu; predavanje održano 18. listopada 2021.